

explicandam propriam diversamque rationem substantiae et accidentis, tum vel maxime ad declarandam peculiarem illam entis unitatem, quae resultat ex unione substantiae et accidentis sub esse consequente accidentalem formam (1).

QUAESTIO V.

De categoriis accidentium singillatim inspectis.

CONTINUATIO RERUM. Cum secundus essendi modus, qui ex eo efflorescit, quod res habeat esse in alio tamquam in subiecto, ideoque vocetur accidens, possit multipliciter variari secundum diversam habitudinem ad subiectum; postquam egerimus de accidentibus in genere, secundum quod seceruntur a substantia, praestat ad complementum disciplinae aliquid disserere de accidentibus in specie, prout unum ab altero differt. Iam vero genera accidentium numeratur novem, quorum quaedam pertinent ad entia materialia et mobilia, quaedam complectuntur tum entia materialia, tum entia immaterialia. Quare hic potissimum dicemus de accidentibus, quae inveniuntur in utroque entium ordine, et reliqua remittemus ad Philosophiam naturalem, quae directe disputat de ente visibili et mobili, ne cogamur rem actam denuo agere. Immo quaestionem coarctabimus ad qualitatem et relationem; nam quantitas, quae est primum accidens rerum materialium tractabitur a nobis alio in loco; alia vero sex praedicamenta, quae dicuntur etiam principia, iam a nobis quadantenus explicata sunt in Logica minori, et de quibusdam ex ipsis prout res postulabit aliquid ulterius dicemus altero in loco agentes de ente sensibili. Quae cum ita habeant, a qualitate aspiciendum nobis est, de qua tantummodo potiora memorabimus (2).

ARTICULUS I.

DE PRAEDICAMENTO QUALITATIS.

QUID QUALITAS? Cum qualitas sit supremum aliquod genus, stricte et proprie definiri non potest, sed solum potest quodammodo declarari. Qualitas ergo dici solet: *Modus et determinatio substantiae secundum esse accidentale*; seu accidens quod substantiam iam constitutam in esse substantiae ulterius disponit sive modificat. Aristoteles

(1) Cf. CAIET. *De ente et essentia*, cap. VII.

(2) Qui plura hac super re desiderat, conferre potest prae ceteris B. ALBERTUM M. *De praedicam.* tract. V, et COSM. ALAM. *Log.* q. 12.

qualitatem notificavit per suum concretum inquiring: « Qualitatem dico secundum quam quales quidam esse dicuntur » (1). Aristoteli concinit S. Joannes Damascenus qui ait: « Qualitas est per quam quales quidam nuncupantur » (2).

Explicatur definitio. Cum determinatio substantiae possit considerari vel secundum esse substantiale, vel secundum esse accidentale, si substantia determinatur secundum esse substantiale, tunc modus ille quem mensura praefigit, seu determinatio substantiae oritur a forma substantiali, quae determinat potentiam materiae, et dicitur qualitas substantialis seu differentia specifica, quae constituit determinatam substantiam et eam ab aliis secerit. Cum autem illa qualitas non praedicetur per inherentiam, sed per identitatem, ideoque sit praedicatum quidditativum et essentialis, ab ea subiectum non denominatur simpliciter *quale*, sed *quale quid*, nempe cum aliqua compositione: e. g. quale animal est homo? est animal rationale.

Quod si substantia iam constituta in suo primo esse ulterius determinatur et modificatur secundum esse accidentale; hoc contingere potest vel genericè et secundum communem rationem, et haec determinatio substantiae pertinet ad omnia accidentia sive intrinseca sive extrinseca; vel presse et secundum propriam et determinatam rationem, et hoc spectat proprie ad qualitatem. Quare ex aliis accidentibus substantia non denominatur *qualis*; sed vel generaliter *qualiter se habens*: ut in hoc vel in illo loco, sedens vel stans, vel proprio nomine denominatur quanta, ad aliud, et ita porro. At vero ex qualitate denominatur simpliciter qualis. Interroganti: qualis est Petrus? respondemus: doctus, sanus, musicus, albus, robustus. Ergo ex propria ratione praedicamenti qualitatibus excluduntur: tum accidentia illa, quae dominant extrinsece subiectum; tum relatio, quae licet intrinsece denominet, tamen tota quanta est, ordinat substantiam ad aliud; tum demum quantitas, quae cum consequatur substantiam ratione materiae, illam proprie non qualificat. Quare non immerito dici potest cum B. Alberto Magno, communem illam determinationem substantiae causatam a reliquis accidentibus se habere ut quid materiale relate ad formalem rationem propriam cuiusque praedicamenti; ad praedicamentum vero qualitatis pertinere proprie et formaliter determinare substantiam, et illam pericere ad hoc quod est agere et pati (3). Qualitas ergo est forma accidentalis intrinseca, absoluta et substantiam consequens ratione formae, et sic distinguitur ab aliis praedicamentis omnibus (4).

(1) Παιότητα δὲ λῆγο, κατ' ἓν ποῖόν τινα εἶναι λέγονται, *De praedicam.* cap. IV.

(2) *Dialect.* cap. LI.

(3) B. ALBERTUM M. *De praedicam.* tract. V, cap. I.

(4) S. THOM. *Metaph.* lib. V, lect. 9.

Quae a nobis memorata sunt clariora evadent ex sequentibus Angelici Doctoris verbis, qui sic qualitatem declarat: «Qualitas importat quemdam modum substantiae; modus autem est, ut dicit Augustinus, quem mensura praefigit, unde importat quamdam determinationem secundum aliquam mensuram: et ideo sicut id secundum quod determinatur potentia materiae secundum esse substantiale dicitur qualitas, quae est differentia substantiae; ita id secundum quod determinatur potentia subiecti secundum esse accidentale dicitur qualitas accidentalis, quae est etiam quaedam differentia, ut patet per Philosophum (*Metaph.* lib. V, text. 19) » (1).

Præoccupatur difficultas. Recentes quidam philosophi Aristotelem reprehendunt eo quod in definienda qualitate ipsam declaravit per *quale*, nempe per eius effectum; et in eodem loco rursus *quale* definiuit per qualitatem (2). Quae definiendi ratio vitiosa videtur, quippe, ipso momente Aristotele, duo ad invicem definiiri non possunt. Verum haec reprehensio, uti rite adnotarunt Simplicius et alii interpretes contra antiquos quosdam, iniusta est. Cum enim hic agatur non de propria et stricta definitione, quae est per genus et differentiam; sed de aliqua declaratione; nihil prohibet, quominus causam declarem per effectum, utpote nobis magis notum, et deinde, cognita causa, revertamur ad effectum notificandum per causam. Sic postquam per enumerationem diversorum *qualium* noverimus quid sit qualitas; intelligimus subiectum esse aliquo modo *quale* seu qualificatum eo quod aliqua qualitas in ipso reperitur. Hic duplex processus humani intellectus ab effectu ad causam, et vicissim est omnino conformis nostrae scientiae, et in causa est cur intellectus humanus in ratiocinando saepe ex effectu demonstrat causam; et cognita sic causa, per argumentationem reversivam progreditur ad melius perfectisque dignoscendum effectum, uti declaravimus in Logica.

Propositam difficultatem sic dissolvit B. Albertus: «Si autem aliquis obiiciat, quod *quale* est quod a qualitate dicitur, et *quale* per qualitatem, et qualitas per *quale* definitur, et est idem notius et ignotius altero, et e converso et idem notius et ignotius seipso. Facile est respondere secundum antedicta, quod scilicet quando *quale* per qualitatem definitur, datur definitio ex notioribus simpliciter: quando autem e converso qualitas per *quale* definitur, tunc datur per notiora quoad nos, et hoc modo non est inconveniens idem esse notius et ignotius altero nec seipso » (3).

Species qualitatis. Uti vidimus in Logica, species qualitatis post Aristotelem vulgo numerantur quatuor, nimirum: 1) habitus et dispo-

(1) 1-2, q. 49, a. 2; cf. ARIST. *De quali*, *Metaph.* lib. V, text. 19.

(2) *De praedicam.* cap. IV.

(3) *De praedicam.* tract. V, cap. I.

sitio; 2) potentia et impotentia; 3) passio et patibilis qualitas; 4) forma vel figura. De singulis huiusmodi qualitatis speciei consulti possunt auctores superius citati, qui eas diligenter explicant: nimirum auctor compendii *Logicae* Aristotelis, B. Albertus Magnus, et demum Cosmus Alamannus. Nos brevitatis causa huc transferemus verba S. Thomae quadripartitam illam divisionem sic suadentis: «Modus seu determinatio subiecti secundum esse accidentale potest accipi vel in ordine ad ipsam naturam subiecti, vel secundum actionem et passionem, quae consequuntur principia naturae, quae sunt materia et forma, vel secundum quantitatem. Si autem accipiatur modus et determinatio subiecti secundum quantitatem, sic est quarta species qualitatis. Et quia quantitas secundum sui rationem est sine motu, et sine ratione boni et mali, ideo ad quartam speciem qualitatis non pertinet quod aliquid sit bene vel male dispositum, nec cito vel tarde transiens. Modus autem sive determinatio subiecti secundum actionem et passionem attenditur in secunda vel tertia specie qualitatis. Et ideo in utraque consideratur quod aliquid fiat vel difficile fiat, vel quod sit cito transiens, vel diuturnum; non autem consideratur in his aliquid pertinens ad rationem boni vel mali; quia motus et passiones non habent rationem finis. Bonum autem et malum dicitur per respectum ad finem, sed modus et determinatio subiecti in ordine ad naturam rei pertinet ad primam speciem qualitatis, quae est habitus et dispositio » (1).

Proprietates qualitatis. Declarata partitione qualitatis praedicamentalis, reliquum est ut pauca attingamus de propriis passionibus eiusdem seu de proprietatibus consequentibus qualitatem. Iam vero proprietates qualitatis revocantur ad tres; nimirum: 1) habere contrarium; 2) suscipere magis et minus seu intendi vel remitti; 3) secundum eam dici simile vel dissimile.

Prima proprietas declaratur. Ad patefaciendam primam qualitatis proprietatem, videndum est quid sit habere contrarium et quo sensu hoc sit proprium quarumdam qualitatum, nempe earum, quae sunt in tertia specie. Contrarietas ergo accipi potest bifariam, nempe vel sensu lato pro contrarietate, quae est secundum differentiam perfecti et imperfecti in eodem genere seu secundum excellentiam et defectum, quae est radix omnis contrarietatis, et invenitur inter differentias cuiuslibet generis; et hoc sensu etiam in quantitate et substantia invenitur contrarietas; quatenus vel minor numerus et minor figura est ut pars et ut imperfectum respectu maioris; puta binarium respectu ternarii et triangulum respectu quadrati; vel una substantialis differentia habet rationem imperfectionis et privationis respectu alterius perfectionis; puta inanimatum et animatum, insensibile et sensibile, irrationale et rationale.

(1) 1-2, q. 49, a. 2; cf. COSM. ALAM. *Log.* q. 12, a. 2.

Quandoque contrarietas sumitur proprie et stricto sensu, et tunc denotat maximam et continuum distantiam duorum extremorum sub eodem genere existentium; et sic contraria dicuntur quae in eodem genere maxime distant. Porro haec contrarietas nec in quantitate nec in substantiis viget; sed in solis qualitatibus tertiae speciei. Non est in substantiis, quia cum esse substantiale rei sit in aliquo indivisibili, non potest attendi aliqua continuitas in formis substantialibus, ita ut possit adesse motus continuus ex una forma in aliam secundum remissionem unius, et intensionem alterius; mutatio quippe substantialis est instantanea, non successiva. Neque huiusmodi contrarietas est in quantitate, quia licet in ipsa sit continuitas; non est tamen maxima distantia determinatorum extremorum si secundum communem rationem quantitatis accipiantur, cum unum extremum possit semper augeri (1).

Contra huiusmodi contrarietas reperitur in qualitatibus primae et tertiae speciei. Cum enim motus sit de uno contrario in aliud, talis contrarietas in illis qualitatibus reperiri debet ad quas est alteratio, quae secundum Philosophum (*Physic.* lib. V, text. 15) primo est per se ad tertiam speciem. In his quippe qualitatibus manifeste apparet contrarietas secundum continuitatem et determinatam distantiam; tum quia possunt intendi et remitti, et sic est motus continuus de qualitate in qualitatem; tum quia invenitur maxima distantia in eo genere inter duo extrema, sicut inter album et nigrum, inter amarum et dulce, inter iustitiam et iniustitiam. Quare proprie dicta contrarietas invenitur in solis qualitatibus, et ita, quemadmodum scire animadvertit B. Albertus: « Ex hoc quod in qualitate est contrarietas prima, intelligitur quod contrarietas in omnibus aliis generibus in quibus est, non est nisi ratione qualitatis; primum vero est causa omnium aliorum in quolibet genere in quo est primum. Unde etiam in quantitate ratione motus augmenti et decrementi non est contrarietas, nisi secundum qualitatem, sicut in tractatu de quantitate dictum est. Et si contraria sunt in ubi vel in situ, oportet quod sint in eis secundum quod non absolventur a qualitate » (2).

Secunda proprietates. Secunda proprietates qualitatis in eo est, quod quaedam qualitates, non autem omnes suscipiant magis et minus. Uti ait Philosophus: « Suscipiunt qualia magis et minus. Album enim magis et minus album alterum altero dicitur; et iustum alterum altero magis et minus. Sed et ipsa intensionem suscipiunt. Cum candidum namque sit, contingit amplius candidum fieri. Non tamen omnia, sed plura » (3). Haec secunda qualitatis proprietates,

(1) *COSM. ALAM. Log.* q. 12, a. 7.(2) *De praedicam. tract. V, cap. XI.*(3) *ARIST. Praedicam. de quali, cap. IV, n. 9.*

quae, uti ex verbis Aristotelis elucet, inductione probatur, in prima proprietate causam habet, secundum quod B. Albertus animadvertit. Eatenus quippe aliqua qualitas suscipit magis et minus, quatenus cum habeat oppositum, magis vel minus recedit ab extremo per maiorem vel minorem admixtionem oppositi, idest per intensionem et remissionem. Verum non eodem pacto qualitatibus omnibus competit suscipere magis et minus: nam quaedam illud suscipiunt solum in concreto; quaedam illud suscipiunt tum in concreto tum in abstracto; quaedam demum nullo modo.

Ut propositae doctrinae veritas elucescat, revocandum in memoriam id quod diximus agentes de essentia substantiali; nimirum illud secundum quod aliquid speciem sortitur fixum et stans et quasi indivisibile esse debere. Quare si aliqua forma abstracte considerata secundum seipsam vel aliquid sui sortitur speciei rationem, necesse est ut in abstracto considerata habeat determinatam rationem, quae neque excedere in plus, neque deficere in minus valeat; uti calor, albedo, lux, quae non dicuntur ad aliud; ideoque huiusmodi qualitates suscipiunt magis et minus solum in concreto. Quod si aliquid recipit speciem ex aliquo ad quod ordinatur, tunc retinendo eandem speciem, propter unitatem eius ad quod ordinatur potest suscipere magis et minus. Sic motus in se consideratus, est intensior et remissior, licet remaneat eadem species propter unitatem termini a quo specificatur, et idem contingit in sanitate, cuius ratio consistit in dispositionibus convenientibus naturae animalis, quae possunt variari in plus vel in minus remanente ratione sanitatis. Quare Philosophus docet, sanitatem ipsam recipere magis et minus, cum non sit eadem commensuratio in omnibus, neque in uno et eodem semper (1).

Quod a nobis dictum est, sic potest paucis manifestari ulterius. Cum magis et minus dicatur semper per accessum ad aliquid unum vel recessum ab eo, si forma quae inhaeret subiecto est una et simplex, tunc in se non potest habere magis et minus, sed solum in concreto secundum quod subiectum magis vel minus illam participat. Si vero est aliqua forma, quae in sui ratione importat aliquam proportionem multorum quae ordinantur ad unum, huiusmodi forma etiam secundum propriam rationem et in abstracto potest suscipere magis et minus, uti patet de sanitate et de pulcritudine, quae important proportionem convenientem naturae eius, quod dicitur sanum et pulchrum (2).

Tertiae proprietates. De hac qualitatis proprietate, quae in eo consistit, quod res secundum qualitatem dicuntur similes vel dissimiles, sic loquitur Aristoteles: « Similia vero aut dissimilia secundum solas

(1) *Ethic.* lib. X, cap. III.(2) 1-2, q. 52, a. 1 et 2; cf. *COSM. ALAM. Log.* q. 12, a. 7.

dicuntur qualitates: simile enim et dissimile alterum alteri non est secundum aliud, nisi secundum id quod quale est. Quare proprium est qualitatis secundum eam simile vel dissimile dici » (1). Quemadmodum notavimus dissonantes de unitate entis, sicut substantia, quantitas et qualitas sunt partes entis, ita idem aequale et simile sunt partes unius; nam idem dicit unum in substantia, aequale dicit unum in quantitate, et simile dicit unum in qualitate; propterea idem sequitur substantiam ut eius passio, aequale consequitur quantitatem, simile consequitur qualitatem (2).

Cum autem similia dicantur esse unum in qualitate, vel similitudo dicatur cum Boetio eadem qualitas in differentibus substantia et esse, ne aequivocatio oriatur, notandum cum B. Alberto, qualitatem non debere esse eandem numero; quia eadem numero qualitas non potest esse in differentibus numero, cum qualitas sicut et alia accidentia numerentur numero subiecti. Nec sufficit ut sit eadem genere, quia sic omnia essent similia: nihil enim est quod aliquam non suscipiat qualitatem. Ergo similia sunt quorum qualitas est una specie; quae si utrique inest simpliciter, dicuntur similia simpliciter; si uni inest simpliciter, et alteri secundum quid, tunc dicuntur similia secundum quid et simpliciter dissimilia, et sic grammaticus perfectus non est simpliciter similis grammatico discipulo in grammatica (3).

Quod autem Boetius dicat, speciem esse essentialem similitudinem individuorum, et genus esse essentialem similitudinem specierum; ideoque secundum genus et speciem quaedam dicuntur similia, nempe secundum essentiam; respondemus, similitudinem primo et per se esse in qualitate et secundum qualitatem; per posterius autem in his quae licet non sint qualitates, habent tamen modum praedicationis in quale, sicut sunt formae substantiales (4).

ARTICULUS II.

DE PRAEDICAMENTO RELATIONIS, SEU AD ALIQUID.

QUAESTIO DETERMINATUR. Cum relatio inter omnia entia extra intellectum posita, sit debilioris esse, iure consequitur praedicamentum relationis, seu ad aliquid esse minoris intelligibilitatis ac cetera praedicamenta accidentium, quae aliquid ponunt in subiecto, in quo esse habent, et dicuntur accidentia absoluta. Quare tanta occurrit

(1) *Praedicam. de quali.*, cap. IV, n. 10.

(2) *I Sent. Dist.* 19, q. 1, a. 1.

(3) B. ALBERTUS M. *De praedicam. tract.* V, cap. XIII.

(4) B. ALBERTUS M. *loc. cit.*

difficultas in determinanda ratione istius praedicamenti et in dirimendis quaestionibus, quae circa ipsum agitari solent, ut ipse Aristoteles philosophorum omnium acutissimus et ingenio praepotens docuerit hac super re difficile esse aliquid certi tradere inquirens: «Fortasse autem difficile est de huiusmodi rebus vehementer asserere, nisi ea saepe pertractata sint. Dubitasse autem de eorum unoquoque non est inutile » (1). Hoc in causa fuit quoniam plures philosophi ipsam realem existentiam huius praedicamenti inficiati sint, illudque ad entia rationis seu ad secundas intentiones amandarint. Audiatur Aquinas noster: «Quia relatio est debilioris esse inter omnia praedicamenta, ideo putaverunt quidam, eam esse ex secundis intellectibus. Prima enim intellecta sunt res extra animam, in quae primo intellectus intelligenda fertur. Secunda autem intellecta dicuntur intentiones consequentes modum intelligendi... Secundum ergo hanc positionem sequeretur, quod relatio non sit in rebus extra animam, sed in solo intellectu, sicut intentio generis et speciei et secundarum substantiarum. Hoc autem esse non potest. In nullo enim praedicamento ponitur aliquid, nisi res extra animam existens. Nam ens rationis dividitur contra ens divisum per decem praedicamenta. Si autem relatio non esset in rebus extra animam, non poneretur ad aliquid unum genus praedicamenti » (2).

Ex verbis proxime recitatis pronum est inferre, iuxta doctrinam Aristotelis, quam Angelicus exponit, admittendas esse in rebus reales relationes; insuper has relationes constituere praedicamentum aliquid realiter distinctum ab aliis praedicamentis accidentium: et demum utramque veritatem esse simul connexam. Hoc adnotatum volumus contra illos philosophos, qui licet ultro concedant dari reales relationes sive inter naturas ad invicem, sive creaturarum ad Deum; negant tamen, has relationes constituere speciale aliquid praedicamentum, cum mordicus defendant ipsas non distingui realiter a fundamentis eas causantibus, ideoque realiter revocari ad ea praedicamenta sive accidentium sive substantiae ex quibus ortum ducunt.

Haec sententia quae procul dubio intellectu captuque facilius est, quaestionem et nodum minime solvit, sed e medio tollit. Facillime enim a nobis intelligitur, rem aliquam vel propter eius substantiam, vel propter aliquid accidens absolutum in ea inventum posse a nostro intellectu ad aliam referri; sed si praeter eius substantiam et accidens absolutum nihil aliud reale sit extra intellectum, minime intelligi valet, cur relatio habeat esse debilissimum extra intellectum, cur vere dicatur realis, cur sit difficilior ceteris praedicamentis, et quomodo constituat

(1) Ἴσως δὲ γαλεπὸν ὑπὲρ τῶν πειστικῶν ἀποδείξεων, μὴ πολλὰς ἐπισημαίνων. Τὸ μέντοι διηγοῦμαι περὶ ταύτων αὐτῶν, οἷα ἀρχαῖοι ἴσθησι, *De praedicam.* cap. III, n. 11.

(2) *QQ. DD. De pot.* q. 7, a. 9.

aliquem modum essendi, qui exsurgat ex divisione entis realis, et non sit ens omnino in anima. Quae omnia diserite traduntur ab Aristotele, a B. Alberto Magno, a S. Thoma, et a politioribus peripateticae philosophiae cultoribus.

Zenonis opinio. Quod ab Ockamo Nominalium duce et a quibusdam Scholasticis, praesertim vero a recentibus philosophis affirmatum fuit de relatione; nimirum eam non esse realiter distinctam a suo fundamento et causa, hoc iam pridem traditum fuerat a Zenone et ab aliis veteribus, qui diserite docuerant, relationem non differre secundum rem et veritatem a fundamentis eam causantibus. Horum auctorum sic meminit B. Albertus: «Primum occurrit nobis omnium antiquorum dissensio circa praedicamentum ad aliquid. Zeno enim et quidam alii hoc praedicamentum dicebant non esse praedicamentum, sed esse secundum rationem aliis praedicamentis immixtum ex eorum ad invicem comparatione. Et cum prima genera sint voces primarum rerum genera significantes; cum autem hoc genus non significet ens ab aliis separatum, sed ut aliis immixtum, videtur quod significatum eius non sit ens quod sit de primis partibus entis». Et allatis variis rationibus tum Zenonis tum Avicennae et Alpharabii, sic prosequitur: «Ex his et similibus rationibus moti fuerunt antiqui et fere omnes, praeter Platonem et Aristotelem, qui dixerunt *ad aliquid* non esse genus quod sit prima pars accidentis vel una de primis; sed dixerunt ipsum ex habitudinibus aliorum generum ad invicem per actum rationis comparantis unum ad alterum omnibus aliis esse immixtum... Nos autem Platoni et Aristoteli consentientes dicimus, *ad aliquid* esse generalissimum, et esse unum de primis generibus accidentis» (1).

Patefacto quaestioni statu, et exposita rei de qua nobis disserendum est difficultate, ne quaestione per se absconditam et tenebris offusam multiplicando problematica reddamus adhuc difficiliorum et obscuriorum, quaedam solummodo doctrinae capita attingemus, quae nobis vel maioris momenti, vel minus dubia videntur (2).

Quid relatio? Relatio quae generatim spectata vulgo dici solet habitudo seu ordo unius ad alterum, cum constituat supremum aliquid genus, proprie et presse definiri non potest; nihilominus aliquo modo potest declarari per ea quae sunt nobis notiora, et sic discriminari tum a substantia, tum a reliquis accidentium praedicamentis. Quare inci-

(1) *De praedicam.* tract. IV, cap. I.

(2) Si quis de praedicamento relationis plura desiderat, et ad puriores fontes accedere amat, conferre poterit ARIST. *De praedicam.* cap. III et *Metaph.* lib. V, cap. XV; B. ALBERTUM M. *De praedicam.* tract. IV; S. THOM. *Metaph.* lib. V, lect. 17, *Quodlib.* 9, a. 4, *Contra gent.* lib. IV, cap. XIV, *QQ. DD. De pot.* q. 7, aa. 8, 9, 10, 11, I p. q. 28, a. 1, et q. 13, a. 7; COSM. ALAM. *Log.* q. 13; demum SILVESTRUM MAURUM, *Quaest. phil.* vol. I, qq. 53-54.

piemus ductu Aristotelis a declaratione relativi seu *entis ad aliud*, et ex concreto quod est nobis magis notum procedemus ad notitiam abstracti.

Relativa seu *ad aliquid* iuxta Philosophum sunt: *Quorum esse est ad aliud se habere* (1). Ut autem haec definitio rite intelligatur animadvertendum est cum Doctore Angelico, vocabulum *esse* dici tripliciter, prout vel denotat quidditatem seu naturam rei; vel actum essentiae; vel veritatem compositionis in propositionibus (2). Cum ergo Philosophus dicit: *Ad aliud sunt quorum esse est ad aliud se habere*; de illo esse loquitur, quod est rei quidditas quae definitione significatur; propterea quod ipsa natura relationis per quam constituitur in determinato genere est ad aliud referri; minime vero intelligit esse illud, quod est actus essentiae; cum relatio hoc esse habeat ex his, quae eam causant in subiecto secundum quod esse non refertur ad aliud, sed ad subiectum, sicut omne accidens. Hanc esse Philosophi mentem pluribus in locis tradit ab Aquinate, qui Aristotelis verba sic declarat: «Philosophus non accipit *esse* secundum quod dicitur actus entis; sic enim relatio non habet esse ex eo, ad quod dicitur; sed ex subiecto, sicut omnia alia accidentia; sed accipit esse pro quidditate vel ratione quam significat definitio. Ratio autem relationis est ex respectu ad alterum» (3). Et alibi: «In illa Philosophi descriptione *esse* ponitur pro ratione essendi, secundum quod definitio dicitur realis secundum genus, quod est esse: unde non oportet quod habeat esse relatio ex respectu, sed ex causa respectus: ex respectu vero habet propriam rationem generis vel speciei» (4).

Quod autem mens Philosophi ea sit, quam mox exposuimus, exinde etiam patere potest, quod si esse numeretur non pro quidditate, sed pro actu entis, relatio non constitueret supremum aliquid genus, quod univoce dicitur de suis inferioribus; nam res ratione quidditatis ponuntur in genere quod praedicatur in *quid* de differentibus specie. Quare rectius recens Aristotelis versio verba Philosophi ita transfert: «Relata sunt quorum *essentia* nihil aliud est, quam ad aliquid modo quopiam esse affectum» (5).

Quae cum ita habeant, merito describitur relatio: *Modus accidentalis essendi cuius essentia in ordine ad aliud consistit*. Qua ex formula patet, relationem esse genus entis oppido distinctum tum a substantia tum ab aliis accidentibus. Nam eo quod dicitur *modus accidentalis* distinguitur a modo essendi qui competit substantiae: eo quod

(1) *De praedicam.* cap. III.

(2) 1 *Sent. Dist.* 33, q. 1, a. 1 ad 1.

(3) 3 *Sent. Dist.* 8, q. 1, a. 5 ad 2.

(4) *Quodlib.* 9, a. 4 ad 3.

(5) Editio Parisiensis, Firmin Didot (1862).

subiungitur cuius essentia in ordine ad aliud consistit, secretur a modis essendi, qui competunt reliquis accidentibus; quia non solum inest in substantia ut alia accidentia, sed hoc proprium sibi vindicat ut substantiam cui inhaeret, ordinet ad aliud. Hinc relatio non significatur, ut reliqua accidentia, tamquam *alicuius* in quo inest; sed tamquam *ad aliquid*, quod est extra subiectum in quo inhaeret (1).

Scholion. Praedicamentum relationis seu *ad aliquid* sic a Platone definitum fuit: Ad aliquid talia dicuntur quaecumque hoc ipso quod sunt aliorum dicuntur, vel quomodolibet aliter ad aliud. Aristoteles hanc Platonis definitionem prius exponit in libro *Praedicamentorum* et deinde quasdam difficultates illi opponit, quas acute ostendit, solvi non posse in memorata definitione relationis, ita ut iuxta ipsam quaedam ad censenda essent inter relativa, quae reapse talia dici nequeunt, ideoque definitionem superius expositam utpote magis accuratam in medium affert. Doctrinam Aristotelis amplexus est B. Albertus, qui Philosopho subscribens et ipse docet, Platonis definitione admissa, non posse probabilem afferi rationem ad demonstrandum, substantias secundas et partes integrantes substantiae materialis non esse inter relata ad censendas, cum Platonis definitio ipsis aptari valeat, quemadmodum notaverat iampridem Aristoteles (2).

Quocirca aliqui concludunt, definitionem Platonis a Philosopho commemoratam complecti tam relativa *secundum dici*, sub quibus continentur relativa realia et relativa rationis, quam relativa *secundum esse*: cum ex adverso definitio Aristotelis multo perfectior complectatur solas relationes reales secundum esse, et praedicamentales (3).

Requisita ad relationem. Cum relatio generatim sita sit in habitudine unius ad alterum, ad relationem tria expostulantur, nimirum: subiectum, terminus, et fundamentum; seu, aliis verbis, requiritur, id quod ad aliud ordinem dicit, quod vocatur *subiectum*; illud ad quod ordo dicitur, et vocatur *terminus*; et demum principium seu ratio cur subiectum ad terminum habitudinem habet, et vocatur *fundamentum*. Verum enim fundamentum relationis dividitur bifariam, nimirum in remotum, et proximum. Primum, nempe remotum est illud, quod habet denominationem relativam ratione alterius, et sic fundamentum paternitatis est homo qui denominatur pater; et in hoc casu fundamentum non differt realiter a subiecto, uti patet. Secundum, nempe proximum addit fundamento remoto rationem fundandi, id est rationem, propter quam subiecto competit denominatio relativa, et in hoc sensu fundamentum paternitatis est homo cum actione generativa, propter quam denominatur pater, et ideo fundamentum proximum constat ex funda-

(1) QQ. DD. De pot. q. 8, a. 2.

(2) B. ALBERTUS M. De praedicam. tract. IV, cap. VIII.

(3) COSM. ALAM. Log. q. 13, a. 3 ad 1.

mento remoto et ex ratione fundandi (1), cum natura eorum quae ad aliquid sunt, expostulet, ut non insint subiecto, nisi mediante aliquo accidente absoluto et coexistente alteri accidenti in quod relatio terminatur. Tria ergo, uti dicebamus, in qualibet relatione inveniri debent, videlicet subiectum cui accidens inhaeret, et dicitur fundamentum remotum; deinde accidens illud absolutum ratione cuius inhaeret, et dicitur fundamentum proximum; demum accidens absolutum in quod relatum terminatur, et dicitur terminus seu correlativum.

Multiplex relatio. Triplex datur relatio, nempe vel realis, vel logica, vel mixta.

Relatio realis. Iuxta S. Thomam consistit in ordine rei ad rem (2), et describitur: « *Habitudo inter aliqua duo secundum aliquid, realiter conveniens utrique* » (3). Haec relatio viget inter res existentes « quae secundum suam naturam ad invicem ordinatae sunt, et invicem inclinationem habent » (4). Huiusmodi sunt relationes, quae consequuntur actionem et passionem, ut pater et filius; vel quae consequuntur quantitatem, ut magnum et parvum, duplum et dimidium; et quoniam in ipsis fundamentum in utroque extremo est reale, ideo dicuntur reales mutuae.

Relatio logica consistit tantum in apprehensione intellectus conferentis unum alteri; sic relatio identitatis, ut *idem sibi idem*; relatio inter non-ens et ens; relatio quae consequitur actum rationis, ut genus species (5), et dicitur a S. Bonaventura: « Relatio, qua aliquid ad aliud refertur non secundum rationem existendi, sed secundum rationem intelligendi » (6).

Discrimen inter utramque relationem, realem nempe et logicam ita sapienter declaratur a S. Thoma: « In hoc differt *ad aliquid* ab aliis generibus, quod alia genera ex propria sui ratione habent quod aliquid sint: sicut quantitas ex hoc ipso quod est quantitas aliquid ponit, et similiter est de aliis: sed *ad aliquid* ex propria sui generis ratione non habet quod ponat aliquid, sed ad aliquid: undeveniuntur quaedam *ad aliquid*, quae nihil sunt in rerum natura, sed in ratione tantum, quod in aliis generibus non contingit. Et quamvis *ad aliquid* ex ratione sui generis non habet quod ponat aliquid; non tamen etiam habet ex ipsa generis ratione quod nihil ponat; quia sic nulla relatio esset aliquid in rerum natura: unde *ad aliquid* non esset unum de decem generibus.

(1) SILV. MAURUS, Quaest. phil. vol. I, q. 54.

(2) QQ. DD. De pot. q. 7, a. 14.

(3) 1 p. q. 13, a. 7.

(4) 1 p. q. 28, a. 1.

(5) QQ. DD. De pot. q. 7, a. 10; cf. 1 Sent. Dist. 26, q. 2, a. 1, ubi diversae relationes rationis accurate explicat.

(6) 1 Sent. Dist. 28, dub. 3.

Habet autem relatio, quod sit aliquid reale ex eo quod relationem causat. Cum enim in aliquo invenitur aliquid reale, per quod ad alterum dependeat, et comparetur, tunc dicimus realiter comparari vel dependere, vel referri; sicut aequalitas relatio realis ponitur ex virtute quantitatis, quae aequalitatem causat. Quia vero ex eodem res habet esse et unitatem, ideo realis unitas relationis pensanda est in ipso relationis fundamento vel causa. Ut, quia una est quantitas per quam pluribus sum aequalis, in me non est nisi una relatio realis aequalitatis habens respectum ad plures. Similiter, quia una nativitate ex patre et matre genitus fui, una filiatione reali dicor filius utriusque, quamvis multiplicentur respectus» (1). Notandum venit hoc in loco ad praedicamentum ad aliquid pertinere solum relationem realem; nam ens reale tantum collocatur in praedicamentis et contradistinguitur ab ente existente in intellectu.

Relatio mixta habetur, cum in uno extremorum ordo habet naturale fundamentum; in altero autem ponitur ab intellectu, seu ex S. Thoma cum in uno relatio est res naturae, in altero est res rationis; et hoc contingit cum duo extrema non sint *unius ordinis*. Haec relatio partim logica, partim realis dici solet mixta, vel realis non mixta. Sic relatio inter Deum et creaturas est realiter in creaturis, sed in Deo solum secundum rationem (2).

Proprietates relativorum. **Prima proprietates.** In relatione praedicamentali mutua termini relationis sunt simul cognitio, ita ut si quis unum noverit, et alterum extremum noscat oportet. Hoc perspicuum est ex ipsa relativorum definitione; cum enim totum esse unius sit ad aliud se habere, consequitur sane, unum non posse intelligi sine altero, ad quod ordinem dicit. Animadvertite tamen, Philosophum in hac assignanda relativorum proprietate spectare cognitionem *definitam* et perfectam relativi, non quamlibet cognitionem. Cum enim definitio sit ratio explicans quid est esse rei, impossibile est cognoscere essentiam alicuius relativi, quin simul cognoscatur ipsum sic se habere ad aliud; id est quin cognoscatur et alterum correlativum. Quare Philosophus non loquitur de qualibet cognitione, sed de industria ait: « Si quis aliquid eorum quae sunt ad aliud *definite* sciet, et illud ad quod dicitur *definite* sciturus est» (3). Contra intellectus noster cum ob eius imperfectionem in intelligendo transiliat de potentia in actum, et ab actu imperfecto ad perfectum progrediatur, ex imperfecta cognitione

(1) Quodlib. q. a. 4; cf. etiam 1 p. q. 28, a. 1.

(2) De triplici relatione eleganter disserit S. THOMAS. 1 p. q. 13, a. 7. Item de triplici fundamento relationis realis, nempe de convenientia et disconvenientia; actione et passione; mensura et mensurabili idem S. Doctor pertractat *Metaph. lib. V, lect. 17.*

(3) *De praedicam. cap. III, n. 11.*

alicuius relativi cogniti confuse secundum quod relativum est, non raro gradum facit ad alterius correlativi cognitionem (1).

Secunda proprietates relationis mutuae est, ut relativa sint simul natura, ita ut non possit poni formaliter unum, quin ponatur et alterum; et vicissim non possit unum tolli, quin tollatur alterum. Sic pater et filius sunt simul natura, quia non potest aliquis esse actu pater, filio non existente; nec potest desinere esse pater, filio remanente: idem dicendum de duplo et dimidio, de domino et servo. Et ratio in promptu est; si enim unum relativum in suo intellectu claudit alterum, et vicissim, consequitur ambo debere esse simul natura; quod enim natura est prius altero, in sui definitione illud non involvit.

Tertia proprietates. In relatione non mutua termini non sunt simul natura; cum enim in uno extremo fundamentum sit reale, in altero sit logicum; illud extremum in quo fundamentum causans relationem est reale, non potest haberi sine illo in quo fundamentum est logicum seu positum a ratione, et non vicissim; et hoc modo se habent scientia et scibile. Pari modo non sunt simul cognitio. Nam per cognitionem extremi in quo fundamentum est reale mens sibi comparat cognitionem alterius extremi, et non vicissim. Rem sic paucis perstringit S. Thomas: « Illa relativa sunt simul natura, quae pari ratione referuntur, sicut pater ad filium, dominus ad servum, duplum ad dimidium. Illa vero relativa in quibus non est eadem ratio referendi ex utraque parte, non sunt simul natura; sed alterum est prius naturaliter, sicut etiam Philosophus dicit de sensu et sensibili, scientia et scibili. Et sic patet, quod non oportet quod Deus et creatura sint simul natura, cum non sit eadem ratio referendi ex utraque parte. Nihilominus autem non est necesse in illis etiam relativis, quae sunt simul natura, quod subiecta sint naturaliter simul, sed relationes solae » (2).

SCHOLION. Non raro auctores distinguunt inter relationes, vel melius inter relativa *secundum esse* et relativa *secundum dici*; verum non omnes eodem modo duplex illud nomen explicant. Quidam enim ita partitionem illam declarant, ut accidentia quae ordinant subiectum ad aliud, bifariam dividant. Quaedam enim ita subiectum ad aliud ordinant, ut eorum natura *non tota sit* ordinare ad aliud, sed potius subiectum in se afficere et disponere. Tales sunt scientia et alii habitus et potentiae, quae et perficiunt subiectum et illud ordinant ad aliud: et haec accidentia dicuntur relativa *secundum dici* vel relativa transcendenda, quia haec relatio invenitur in omnibus entibus, ex qua efflorescit perfectio et plenitudo universi. Quaedam vero accidentia ita

(1) De hac proprietate cf. B. ALBERTUM M. *De praedicam. lib. IV, cap. IX.*

(2) *QQ. DD. De pot. q. 7, a. 8 ad 1; cf. etiam 1 p. q. 13, a. 7 ad 6.*

subiectum ordinant ad aliud, ut tota natura eorum sit afficere et ordinare subiectum ad aliud, et haec dicuntur relativa *secundum esse*, uti paternitas et filiatio, et haec respicit relatio praedicamentalis.

Verum longe alia est mens S. Thomae in explicanda hac duplici relativorum ratione. Cum enim Angelicus Doctor diserte profiteatur, secus ac laudati auctores, accidens relativum seu *ad aliquid* esse realiter distinctum ab accidente absoluto, quod est eius fundamentum et ipsum causat, ideoque constituere peculiarem categoriam ab aliis oppido distinctam, consequenter non poterat distinguere accidentia relativa in duas classes, quarum una totaliter sita sit in eo quod subiectum ordinet ad aliud; alia vero partim disponat subiectum et partim ordinet ad aliud. Haec enim explicatio confunderet accidens absolutum cum accidente relativo, et plus minusve finitima esset opinioni Zenonis docentis, *ad aliquid* esse accidens non re distinctum, sed aliis praedicamentis permixtum. Iam vero si ratio vel essentia alicuius accidentis in eo consistit, quod subiectum quodammodo afficiat, disponat, vel modifiet ut mensura vel ut determinatio, non potest eadem essentia seu ratio in eo esse ut ordinet ad aliud, nisi velimus duos oppositos essendi modos seu duo genera rerum, quae sunt primo diversa, revocare ad unum.

Quocirca iuxta S. Thomam tunc relativa dicuntur *secundum esse*, cum nomina imposita sunt ad significandam ipsam relationem, sive relatio sit realis sive rationis; relativa vero *secundum dici* tunc habentur, cum nomina imposita sunt ad significandas res, vel qualitates, vel generatim formas accidentales, quas consequuntur quaedam relationes. Audiatur ipse Aquinas: « Relativa quaedam sunt imposita ad significandum ipsas habitudines relativitas; ut *dominus et servus, pater et filius*, et huiusmodi; et haec dicuntur relativa *secundum esse*. Quaedam vero sunt imposita ad significandas res, quas consequuntur quaedam habitudines; sicut *movens et motum, caput et capitulum*, et alia huiusmodi quae dicuntur relativa *secundum dici* » (1). Doctrinam hanc sic paulo diversius iterum versat alibi idem Angelicus Magister: « Distinctio ista relativorum *secundum esse*, et *secundum dici* nihil facit ad hoc quod sit relatio realis. Quaedam enim sunt relativa *secundum esse*, quae non sunt realia; sicut *dexterum et sinistrum in columna*; et quaedam sunt relativa *secundum dici*, quae tamen important relationes reales; sicut patet de scientia et sensu. Dicuntur enim relativa *secundum esse*, quando nomina sunt imposita ad significandas ipsas relationes: relativa vero *secundum dici*, quando nomina sunt imposita ad significandas qualitates, vel aliquid huiusmodi principaliter, ad quae tamen consequuntur relationes. Nec quantum ad hoc differt, utrum sint relationes reales vel rationis tantum » (2).

(1) i p. q. 13, a. 7 ad 1.

(2) QQ. DD. De poi. q. 7, a. 10 ad 2.

ARTICULUS III.

AN RELATIO REALITER DISTINGUATUR A FUNDAMENTO.

QUAESTIO DEFINITUR. Philosophi in eo generatim conveniunt, quod in entibus creatis dentur reales relationes, quae diversa entia inter se, et omnia rerum genera realiter ordinent ad Deum, primum rerum omnium principium efficiens, extra et supra omnia genera positum, cum sit actus purus, perfectione infinitus, in se praehabens modo nobiliori et eminentiori cunctarum rerum perfectiones et essendi nobilitates. Si enim reales relationes non adessent, tunc nullas vigeret ordo in rebus, nulla realis dependentia creaturarum a Deo, et consequenter omnis nostra scientia, subducto fundamento, corrueret; nam intellectus noster ex una re cognita ad alias cognoscendas progreditur propter nexum et ordinem unius ad aliam, et ex effectibus ducitur ad scrutandas immediatas causas, et demum ex cognitione creaturarum evehitur ad primam et universalem causam quodammodo percipiendam.

Verum enim licet philosophi in admittendis realibus relationibus satis conveniant inter se; nihilominus vehementer dissentiunt in explicanda natura et essentia relationis, seu illius rationis essendi, quae ab Aristotele dicitur *ad aliquid*, et quae constituit accidentalem essendi modum primo diversum ab aliis in quos ens transcendens secernitur, quique dicuntur partes entis et decem suprema genera rerum. Acriter enim disputatur ultro citroque, utrum *ad aliquid* seu relativum realiter distinguatur ab omnibus aliis generibus ex quibus causatur; vel contra ab ipsis non sit distinctum, nisi secundum rationem intelligibilem et nostrum intelligendi modum: aliis verbis, an relatio sit ens realiter distinctum a fundamento, puta a substantia, quantitate, vel qualitate ex quibus gignitur; vel identificetur cum ipsis, ita ut substantia, quantitas, qualitas per illam eandem realitatem per quam in propria ratione determinati praedicamenti constituuntur, dicant ordinem identitatis specificae et genericae, vel aequalitatis, vel similitudinis cum aliis rebus eandem substantiam, vel quantitatem, vel qualitatem habentibus.

Multiplex relatio. Philosophi dividere solent relationem seu ordinem et respectum unius rei ad aliam in relationem transcendentialem, et in relationem praedicamentalem. Haec secunda proprie constituit praedicamentum *ad aliquid*, quod est supremum quoddam genus et generalissimum accidentis ab aliis categoriis oppido distinctum. Antequam ergo accedamus ad suadendam distinctionem relationis praedicamentalis a suo fundamento, non erit supervacaneum aliquid cursim innuere de relatione transcendentali.

Relatio transcendentalis. Tunc habetur relatio transcendentalis per oppositionem ad relationem prædicamentalem, cum aliqua res per propriam realitatem, et non per accidens constituens determinatum prædicamentum *ad aliquid*, dicit ordinem et respectum ad aliam rem. Dicitur *transcendentalis*, quia non est coarctata et definita ad determinatum genus. Iam vero de hac relatione hæc videntur posse statui vel certo vel probabiliter doctrinae capita.

I. Omnes illae res (sumpto latius nomine rei pro qualibet realitate) dicunt ordinem et respectum transcendentalem ad aliam rem, quae indigent intrinsecus uniri cum ipsa, vel ad hoc ut possint existere ponique extra causas, vel ut subsistant in natura completa speciei, vel ut subsistant in aliquo toto integrali, vel demum ut propriam et specificam perfectionem acquirant. Sic essentia in creaturis dicit ordinem et respectum ad propriam existentiam, et vicissim; sic materia prima dicit ordinem ad proportionatam formam, et viceversa; sic partes integrantes dicunt ordinem ad esse totius, et ad alias partes; sic accidentia dicunt ordinem et respectum ad substantiam a qua dependent in essendo; sic potentia operativa ordinem dicit ad proprium actum, qui est eius finis.

II. Probabile admodum est, substantiam creatam, idest naturam formaliter et non reductive collocatam in primo prædicamento esse omnino absolutam et non dicere per se et immediate respectum ad aliud. Haec doctrina non obscure traditur ab Aristotele in capite *de relativis*, et clarius *Metaph.* lib. XIV, text. 4 hæc habet: « Nihil enim est magnum vel parvum, vel omnino ad aliquid, quod non aliquid aliud existens ad aliquid sit ». Quae Philosophi verba diserte docent, substantiam ita esse ad aliud, ut sit aliquid aliud absolutum praeter hoc quod est *esse ad aliud*, ideoque non esse relativam per reipsam, sed per aliquid ab ipsa distinctum. Aristoteli concinit Augustinus qui hoc dogma tamquam indubium sancit, nimirum: « Omnis res quae relative dicitur, est aliquid aliud excepto relativo » (1). Doctrinam tum Philosophi tum Augustini amplexatus est et diserte evolvit pluribus in locis Doctor Angelicus, praesertim in omnibus illis locis in quibus loquitur de creatione passiva seu de relatione creaturae ad Deum. Directe autem memoratam doctrinam sic proponit: « Id quod invenitur in creatura praeter id quod continetur sub significatione nominis relativi, est *alia res* » (2).

Ratio autem a priori in eo reponenda est, quod si esse in alio quod proprium est omnium accidentium propter eius imperfectionem fundari debet in substantia, quae ab accidentibus realiter distinguitur, a fortiiori esse relativi seu *ad aliud* debet fundari in aliquo absoluto

(1) *De Trin.* lib. V, cap. V, et lib. VII, cap. I.

(2) I p. q. 28, a. 2 ad 2; et uberius idem docet *Contra gent.* lib. IV, cap. XIV.

a se distincto, cum esse *ad aliud* sit adhuc imperfectius, quam esse in alio, ideoque a pluribus confunditur cum ente rationis.

III. Quod dictum est de substantia potest cum proportione ex eorumdem auctorum doctrina extendi ad accidentia posita extra prædicamentum *ad aliquid*; nimirum relationem non esse cum ullo ex huiusmodi prædicamentis identificatam, ideoque hoc sensu non dari relationes transcendentales. Quare S. Thomas post Aristotelem non distinguit inter relationes transcendentales et prædicamentales, sed revocat omnes reales respectus rei ad rem ad prædicamentum relationis. Aristoteles quippe hoc diserte tradiderat inquit: « Ad aliquid minima omnium prædicamentorum natura quaedam est ac posterior tum quali tum quanto » (1).

Expositam hactenus doctrinam placet illustrare praeclearo hoc Beati Alberti M. testimonio: « Attendendum, quod multis modis dicitur *ad aliquid*, scilicet ut ad finem et actum propter quem est, sicut oculus ad videndum et securis ad incidendum, et multae substantiae sunt ad aliquid. Dicitur etiam ad aliquid ut materia ad formam, et sic materia est ad propriam formam. Et dicitur ad aliquid ex connotato cum principali suo esse, sicut caput et manus. Et dicitur ad aliquid secundum principale et totum esse, sicut pater et duplex: et sic nulla substantia est ad aliquid, ut dictum est. Sic igitur corrigi debet definitio: non enim facit esse prædicamentum habere in aliquo aliquid prædicamenti modum, quia etiam differentiae substantiales habent qualitatis modum, et non propter hoc sunt de prædicamento qualitatis » (2).

Relatio prædicamentalis. Relicta ergo relatione transcendentali, determinandum venit, utrum relatio prædicamentalis constituat determinatum prædicamentum ab aliis rerum generibus secundum esse realiter distinctum.

Duplex opinio. Inter veteres, uti monuimus, Zeno, quem non pauci sequuti sunt, negavit *ad aliquid* esse modum entis ab aliis prædicamentis realiter distinctum. Zenonis doctrinam in media aetate revocarunt Nominales, quorum agmen ducit Ockamus, qui Zenoni ad stipulatus, prædicamentum relationis sustulit, illudque cum reliquis rerum generibus male permiscuit. Huiusmodi Zenonis et Nominalium opinatio inter plures Scholasticos serpente primum incepit; sed postmodum recentes philosophos fere omnes pervasit, praesertim eos qui cartesianis placitis studentes, non solum prædicamentum *ad aliquid*, sed omnia accidentia inter entia rationis amandarunt, nihilque aliud in explicanda natura admisserunt, nisi materiam et motum.

Alia sententia e diametro opposita tuetur, prædicamentum *ad aliquid* esse genus aliquod generalissimum a substantia et ab aliis acciden-

(1) *Metaph.* lib. XIV, text. 4.

(2) *De prædicam.* tract. IV, cap. IX fine.

tium generibus realiter distinctum, ideoque relationem realiter secerni a fundamento illam progignente. Haec doctrina assertores habuit inter veteres Platonem et Aristotelem, quos sequuti sunt Augustinus, Albertus Magnus, S. Thomas, Scotus, et omnes illi, qui Aristoteli adstantes docuerunt, decem esse suprema rerum genera primo inter se diversa; et ens divisum in decem genera esse ens reale, non vero ens in intellectu. In hac doctrina defendenda digni sunt qui memorentur P. Silvester Maurus (1) et P. Cosmus Alamannus (2), qui sententiam Aristotelis et S. Thomae exponunt et ab adversariorum impugnationibus vindicant, opposita dissolventes argumenta. His notatis, ad problema solvendum accedamus.

PROPOSITIO.

Prædicamentum ad aliquid est modus essendi realiter distinctus ab omnibus aliis rerum generibus tum substantiae, tum accidentium; ideoque relatio prædicamentalis realiter differt a proximo fundamento ipsam causante.

Prob. prop. Arg. 1.um Si relatio prædicamentalis non esset realiter distincta a fundamento ipsam causante, alterum de duobus affirmandum foret: vel nullam dari in mundo realem relationem unius rei ad alteram; vel substantiam, quantitatem, qualitatem et similia esse entia relativa. Atqui utrumque hoc est impossibile. Ergo relatio realiter differt a fundamento.

Evol. arg. *Maior* exinde in prompta est, quod cum fundamentum relationis sit vel ipsa natura et substantia rei, vel quantitas, vel qualitas, si relatio non differret a fundamento nisi secundum rationem intelligibilem, profecto affirmandum foret vel fundamentum esse ens relativum seu *ad aliquid*, vel si est absolutum a termino, nempe vel ens in se, vel ens in aliquo et non ens *ad aliquid*, tunc in natura minime dari relationes, sed solum in intellectu; cum non possit dari aliquid in natura, quod non habeat aliquod esse reale independenter ab intellectu.

Neque minus perspicua est *minor* quoad utramque partem. Omnes quippe philosophi, exceptis illis, qui in Materialistarum castris militant, in eo concordant, quod tueantur, vigere inter infinitam multitudinem rerum mundanarum miram ordinem seu habitudinem unius rei ad alteram ex qua in tanta rerum varietate et distantia efflorescit illa unitas et pulcritudo, quae efficit universum perfectum et omnibus numeris absolutum. Quod autem haec perfectio ordinis et pulcritudo obtineri nequeat per naturas illas prædicamentales, quae constituunt

(1) *Quaest. philos.* vol. I, q. 54.(2) *De prædicam.* q. 10, a. 5.

fundamentum relationis, inde eruitur, quod illae naturae dicunt vel modum essendi in se, vel modum essendi in alio; minime vero modum essendi *ad aliud*: quare, nisi velimus arbitrata nostro essentia rerum male confundere, concludendum ex ipsis resultare naturam aliquam accidentalem cuius esse sit ad aliud se habere.

Confirmatur. Haec doctrina pervulgata est apud maximos peripateticæ philosophiæ assertores et interpretes, qui saepissime repetunt, relationem inter alia prædicamenta habere esse debilius, sed non posse cum ipsis confundi secundum rem. Insuper in esse debilissimo istius prædicamenti causam reponunt, cur a quibusdam ipsum fuerit inter entia rationis amandatum, quod est omnino falsum: uti enim argumentatur Aquinas: « In nullo prædicamento ponitur aliquid, nisi res extra animam existens. Nam ens rationis dividitur contra ens divisum per decem prædicamenta. Si autem relatio non esset in rebus extra animam, non poneretur *ad aliquid* unum genus prædicamenti. Et praeterea perfectio et bonum quae sunt in rebus extra animam non solum attenduntur secundum aliquid absolutum inhaerens rebus, sed etiam secundum ordinem unius rei ad aliam; sicut etiam in ordine partium exercitus bonum exercitus consistit: hinc enim ordini comparat Philosophus ordinem universi. Oportet ergo in ipsis rebus ordinem quemdam esse; hic autem ordo relatio quaedam est. Unde oportet in rebus ipsis relationes quasdam esse, secundum quas unum ad alterum ordinatur » (1). Et alibi declarans differentiam inter relationes, quae sunt in Deo, et relationes, quae sunt in creaturis, haec adhuc clarius ad rem nostram disserit: « Sicut in rebus creatis, in illo quod dicitur relative, non solum est invenire respectum ad alterum, sed etiam aliquid absolutum; ita et in Deo; sed aliter et aliter. Nam id quod invenitur in creatura praeter id quod continetur sub significatione nominis relativi, est *alia res*. In Deo autem non est alia res, sed una et eadem, quae non perfecte exprimitur relationis nomine, quasi sub significatione talis nominis comprehensa » (2).

Ex citatis S. Thomae verbis sic licet trifariam argumentari. Omnia prædicamenta dicunt rem extra intellectum existentem. Relatio est prædicamentum diversum ab illis in quibus collocantur fundamenta relationis. Ergo relatio realiter differt a fundamento. Insuper perfectio universi, quae est in rebus extra animam, non solum consistit in formis et actibus absolutis, qui inhaerent rebus; sed etiam in ordine unius rei ad aliam. Ergo huiusmodi ordo est res realiter distincta ab eius fundamento, quod est forma absoluta et inhaerens subiecto. Denique in omni quod dicitur relative praeter respectum,

(1) *QQ. DD. De pot.* q. 7, a. 9.(2) *i. p.* q. 28, a. 2 ad 2.

invenitur aliquid absolutum in quo fundatur. Iam vero in creaturis, secus ac in Deo, quod significatur nomine relativo est alia res ab absoluto. Ergo relatio in creaturis realiter differt a suo fundamento.

Arg. 2.um Relatio realis praedicamentalis est accidens superveniens substantiae, posita actione et passione; et quantitati, ac qualitati, positus duobus extremis convenientibus penes quantitatem et qualitatem. Iam vero omne accidens realiter differt a subiecto in quo inhaeret. Ergo relatio praedicamentalis realiter differt a suo fundamento. Quod relatio sit accidens superveniens, exinde patet, quod realis relatio creaturae ad Deum subiectatur et fundatur in substantia creaturae; similiter relatio effectus ad agens, et creatio passiva. Idem dicendum de relatione subiectata et fundata in quantitate et qualitate, nimirum de aequalitate et similitudine. Cum autem esse accidentis sit inesse substantiae, consequenter omne accidens realiter differt a subiecto cum quo compositionem facit.

Confirmatur 1.º Fundamentum relationis est causa ipsius; nam ad productionem substantiae, quantitati, et qualitatis producit relatio identitatis specifica vel genericae, et relatio effectus ad causam, et demum relatio aequalitatis et similitudinis, cum istae relationes sint propriae passionum illarum, et ad proprias passiones pertinent sustentari in subiecto a quo producuntur, quod relate ad ipsas habet triplicem habitudinem causae. Porro omnis causa realiter differt a suo effectu, cum nihil sit causa sui ipsius. Ergo relatio differt a fundamento.

Confirmatur 2.º Ex eo quod illa realiter differre dicenda sunt, quae ita sunt diversa secundum esse, ut esse unius propter suam imperfectionem et debilitatem exigit esse aliorum quod sit firmius et stabilis in quo possit fundari. Atqui ita se habet relatio, quae est debilior esse inter omnia praedicamenta (1). Ergo relatio realiter differt a fundamento: « Manifestum est, ait Beatus Albertus M., quod ad aliquid minus de ente habet, quam quantitas et qualitas, quia illa significant ens actu perfecte quiescens in subiecto quod est substantia, et tale ens non significat ad aliquid; sed potius id quod secundum aptitudinem et causam est in subiecto: perfectio autem eius est in ratione comparante, propterea non quiescit in subiecto, sed habet ad id, quod extra subiectum est, comparisonem, et ideo minus de ente significat quam aliud genus » (2). Quare sive relatio spectetur generatim ut accidens, sive spectetur per ordinem ad fundamentum a quo causatur, sive demum ut tale accidens, quod est minimae entitatis, concludendum est, relationem seu melius esse ad aliquid distingui omnino rea-

(1) QQ. DD. De pol. q. 7, a. 9.

(2) De praedicam. tract. IV, cap. II.

liter a causa, quae illud producit, ideoque inter partes entis realis et decem primaria genera rerum esse adensendum (1).

Elegans S. Thomae testimonium. Doctor Angelicus doctrinam a nobis vindicatam saepissime versat, praesertim in iis locis in quibus differentias assignat inter relationes divinas, et relationes creatas. Religio foret silentio praeterire haec illustra eius verba quibus distinctionem relationis creatae a fundamento sic tuetur: « In nobis relationes habent esse dependens, quia earum esse est aliud ab esse substantiae, unde habent proprium modum essendi secundum propriam rationem, sicut et in aliis accidentibus contingit: quia enim omnia accidentia sunt formae quaedam substantiae superadditae, et a principiis substantiae causatae, oportet quod eorum esse sit superadditum supra esse substantiae, et ab ipso dependens; et tanto uniuscuiusque eorum esse est prius vel posterius, quanto forma accidentalis secundum propriam rationem fuerit propinquior substantiae vel magis perfecta. Propter quod et relatio realiter substantiae adveniens et postremum et imperfectissimum esse habet: postremum quidem, quia non solum praerexit esse substantiae, sed etiam esse aliorum accidentium, ex quibus causatur relatio; sicut unum in quantitate causat aequalitatem, et unum in qualitate similitudinem: imperfectissimum autem, quia propria relationis ratio consistit in eo quod est ad alterum; unde esse eius proprium, quod substantiae superaddit, non solum dependet ab esse substantiae, sed etiam ab esse alius exterioris » (2).

Tota argumentatio S. Doctoris sic potest paucis sub oculis poni. In creaturis relatio est accidens realiter substantiae adveniens et ipsi afferens esse distinctum ab esse substantiae, et quod est postremum et imperfectissimum, tum quia praesupponit esse aliorum accidentium, tum quia in essendo dependet et ab esse substantiae et ab esse alius exterioris. Atqui huiusmodi accidens evidenter est realiter distinctum tum a substantia, tum ab aliis accidentibus, quae illud causant. Ergo relatio realiter distinguitur a fundamento.

SCHOLION. Satis a nobis demonstratum est relationem praedicamentalem, seu accuratius praedicamentum ad aliquid esse supremum rerum genus realiter distinctum tum a substantia, tum ab aliis accidentium generibus, et consequenter ab eius fundamento. Cum autem relatio sit accidens et accidens relativum; ex eo quod est accidens, habet esse in substantia, nam accidentis esse est inesse subiecto; ex eo autem quod est tale accidens, nempe ad aliquid eius ratio non est inesse, sed ad aliud se habere. Quare ratio seu essentia potest quadrupliciter se habere ad esse: vel 1) est ipsum esse, et hoc de Deo

(1) COSM. ALAM. Log. q. 13, a. 5.

(2) Contra gent. lib. IV, cap. XIV line.

solo dicitur; vel 2) habet esse in se, et hoc affirmatur de substantia praedicamentali; vel 3) habet esse in alio, et hoc affirmatur de accidentibus absolutis; vel 4) habet esse ad aliud, et hoc dicitur unice de praedicamento *ad aliquid* seu de relatione.

Fons autem et origo difficultatis, quae in hoc praedicamento multos philosophos transversos egit, ortum duxit tum ab esse imperfectissimo istius praedicamenti, quod a pluribus cum esse rationis permixtum fuit, tum vel maxime quia relationis nomen quae appellari solet praedicamentum *ad aliquid* tria complectitur et indicat; nimirum id quod causat per necessariam resultantiam esse ad aliquid; deinde ipsum esse ad aliquid causatam ab esse absoluto; et demum comparationem quam intellectus componendo facit inter duo relativa. Iam vero cum primum sit aliquid reale et absolutum habens esse in se vel in alio, et tertium sit ens rationis habens formaliter esse in intellectu conferente unum alteri; facile est, nisi subtiliter res pensetur, gradum facere ex esse in se vel in alio ad esse rationis, praetermisso esse *ad aliud*; quod idem est ac praedicamentum *ad aliquid* a rebus tollere et inter entia rationis cum Zenone et Nominalibus amandare.

Quare B. Albertus M. contra Zenonis adstipulatores, qui negabant, praedicamentum *ad aliquid* esse distinctum realiter ab aliis, eo quod relatio sit comparatio, et forma comparationis sit in intellectu comparantis et non in rebus, sic ad rem nostram disserit: « Dicendum videtur quod per comparationem dupliciter est considerare, secundum aptitudinem scilicet, et secundum actum. Secundum aptitudinem quidem est in rebus...; secundum actum autem comparatio est in ratione vel anima comparantis; et actus ille non facit, quod non secundum aptitudinem est in rebus comparatis... Et hoc multos decepit in isto praedicamento; et est quod dicit Aristoteles, quod quaedam insunt ut accidens, quaedam autem ut quodammodo se habere ad alterum. Et bene concedendum est, quod accidens istud minus habet de ente, quam aliud quod est absolutum; sed ex hoc non sequitur, quod *nihil habeat*, et secundum quod habet de ente accidentali non ponit modum praedicabilitatis ab aliis praedicabilibus accidentis distinctum et separatum » (1).

SOLVUNTUR DIFFICULTATES.

Oppon. 1.º cum Zenone. Nullum genus accidentis est accidens alterius, quia accidentis non est accidens. Atqui relatio seu *ad aliquid* accidit omnibus generibus accidentium. Ergo relatio non est accidens realiter distinctum ab aliis accidentibus, ideoque identificatum cum fundamento.

(1) De praediam. tract. IV, cap. I fine.

Resp. Dist. mai. Nullum accidens inhaeret alteri accidenti tamquam subiecto, *Conc.* Nullum accidens inhaeret subiecto mediante alio accidente, *Neg. Contradist. min.* Relatio accidit substantiae mediantibus aliis accidentibus, *Conc.* Accidit aliis accidentibus tamquam subiectis, *Neg.*

Explico. Quemadmodum ex Aquinate superius monuimus, effectum illud: Accidentis non est accidens, potest habere duplicem sensum plane diversum. Potest quippe significare, nullum accidens esse per seipsum subiectum alterius accidentis, et hic sensus rectus verusque est, cum subiectum accidentium sit sola substantia, quae formas accidentales sustentat in esse: potest vero illud effectum etiam significare, nullum accidens inesse substantiae mediante alio accidente, et hic sensus falsus pravusque est; nam plura accidentia recipiuntur in substantia mediantibus aliis accidentibus, uti color inhaeret corpori mediante superficie, et operatio mediante potentia operativa. Pari modo accidens *ad aliquid* inest substantiae mediantibus aliis accidentibus, puta actione et passione, quantitate, qualitate, et ita porro; et propterea id quod ad aliud refertur, proprie est substantia, non quantitas nec qualitas nec actio et passio. Merito itaque zenoniana difficultati sic respondet B. Albertus M.: « Dicendum quod si dicatur quod unum genus accidentis non accidit alteri ut subiecto, hoc verum est: sed quod unum genus non mediante altero fiat in subiecto, hoc falsum est, sicut patet in actione et passione, et ubi, et quando, et in multis aliis. Et sic similiter nihil prohibet, quin *ad aliquid* in subiecto sit, mediante aliquo alio » (1).

Oppon. 2.º *Ad aliquid* dicit relationem seu comparationem. Atqui relatio seu comparatio est in intellectu conferente unum alteri. Ergo praedicamentum *ad aliquid* non distinguitur realiter ab aliis praedicamentis, in quibus fundatur.

Resp. Dist. mai. Dicit aptitudinem ad relationem seu ad formalem comparationem, *Conc.* Ipsam formalem comparationem, *Neg. Contradist. min. et Neg. cons.*

Explico. Difficultas, quae ex Zenonis doctrina proposita fuit ab Avicenna et Alpharabio, et passim repetitur a recentioribus, a nobis praecoccupata et soluta fuit in superiori scholio. Nihilominus haec pauca addenda putamus ad praepediendas equivocationes et fallacias. Relativa secundum esse duplicem habent considerationem. Vel enim considerantur prout sunt in *ipsis rebus*, et sic accepta dicuntur *ad aliquid*, et constituunt aliquod supremum genus accidentium ab omnibus aliis praedicamentis plane distinctum. Vel considerantur secundum quod a nobis cognoscuntur, cum unum comparamus ad alterum, et tunc proprie dicuntur relationes; nam in notione relationis

(1) De praediam. tract. IV, cap. I.

formaliter acceptae includitur actus rationis unum referentis ad alterum. Quare relatio prout dicitur comparationem, actu et formaliter est in intellectu conferente simul duo extrema; in rebus autem est potentia et aptitudine, quatenus termini ita se habeant, ut unum propter accidens illud quod dicitur *ad aliquid* possit comparari ab intellectu cum alio. Sicut enim substantia, vel accidentia absoluta causant accidens *ad aliquid* quod est relativum; ita *ad aliquid* quod est extra intellectum causat in intellectu comparationem seu compositionem intellectus deprehendentis unum esse aequale vel simile alteri (1).

Oppon. 3.º Omne quod advenit alicui vel recedit ab eo sine ulla eius mutatione, sed per mutationem alterius, non est aliquid reale in ipso. Atqui sic se habent relationes e. g. paternitatis, aequalitatis, similitudinis, quae per mutationem alterius termini accedunt vel recedunt. Ergo relatio non differt re a fundamento.

Resp. Dist. mai. Si id quod advenit vel recedit ex sua ratione habet quod sit ens in alio, *Conc.* Si ex sua ratione habet quod sit ens ad aliud, *Neg. Contradist. min.* Accidens hoc recedit vel accedit propter mutationem alterius, quia de sua ratione habet, ut sit ad alterum, idest ut dicat respectum ad terminum, *Conc.* Solum propter mutationem alterius, ad quem non dicat realem ordinem, *Neg.*

Explico. Semper ac tollitur aliquid quod est de ratione alicuius rei, necessario tollitur et ipsa res. Iam vero de ratione realis relationis sunt duo, nimirum fundamentum causans ipsam, et respectus ad alterum. Utroque autem modo potest perire realis relatio; vel per destructionem seu mutationem fundamenti ad quam per accidens consequitur mutatio relationis; et sic, destructa vel mutata quantitate, mutatur per accidens relatio aequalitatis; vel per remotionem termini ad quem dicitur respectus; et sic consequenter cessat relatio, quin ulla mutatio fiat in altero extremo, in quo erat relatio, et quod per relationem referebatur. Rem hanc ita subtiliter enodat Aquinas noster: « Ipsa relatio quae nihil aliud est, quam ordo unius creaturae ad aliam, aliud habet in quantum est accidens, et aliud in quantum est relatio vel ordo. In quantum enim accidens est, habet quod sit in subiecto; non autem in quantum est relatio vel ordo, sed solum quod *ad aliud sit* quasi in aliud transiens, et quodammodo rei relatae assistens. Et ita relatio est aliquid inhaerens, licet non ex hoc ipso quod est relatio. Sicut et actio ex hoc quod est actio consideratur ut ab agente; in quantum vero est accidens consideratur ut in subiecto agente. Et ideo nihil prohibet quod esse desinat huiusmodi accidens sine mutatione eius in quo est, quia sua ratio non perficitur prout est in ipso subiecto, sed prout transit in aliud, quo sublato, ratio huiusmodi accidens tollitur quidem quantum ad actum, sed

(1) Cf. S. THOM. *Quodlib.* 9, a. 4.

manet quantum ad causam; sicut et subtracta materia, tollitur calefactio, licet maneat calefactionis causa » (1).

Hacc S. Thomae verba a nobis transcripta dum solvunt difficultatem, simul declarant quid censendum sit de illis auctoribus, qui hac difficultate utuntur ut argumento ad ostendendum relationem praedicamentalem non distingui realiter a fundamento, et ulterius contendunt, se propugnare doctrinam S. Thomae, qui illud argumentum adhibet ut difficultatem!

Oppon. 4.º Si daretur realis relatio distincta a fundamento, ipsi competeret fieri et mutari. Atqui relationi neque competit fieri neque mutari. Ergo relatio non est ens realiter distinctum a suo fundamento.

Resp. Dist. mai. Ipsi competeret fieri et mutari proprie, et per se, *Neg.* Per accidens, idest consequi aliquid quod fit et mutatur, *Conc. Contradist. min. et Neg. cons.*

Explico. Licet relatio sit ens realiter distinctum a fundamento, quod ipsam causat; nihilominus cum nova viget inter entia relatio, non potest dici relationem fieri, vel mutari, sed dicendum est fieri vel mutari illud ad quod relatio consequitur, cum motus et mutatio non terminetur ad relationem. Audiatur S. Thomas: « Cum fieri sit proprie mutari, non est secundum relationem nisi per accidens, scilicet mutato eo ad quod consequitur relatio; ita nec fieri. Corpus enim mutatum secundum quantitatem fit aequale, non quod mutatio per se aequalitatem respiciat, sed per accidens se habet ad ipsam. Et tamen non oportet ad hoc quod de aliquo relatio aliqua de novo dicatur, quod aliqua mutatio in ipso fiat, sed sufficit quod fiat mutatio in aliquo extremorum; causa enim habitudinis inter duos est aliquid inhaerens utrique. Unde ex quacumque parte fiat mutatio illius quod habitudinem causabat, tollitur habitudo, quae est inter utrumque » (2).

Oppon. 5.º Effectus refertur ad suam causam per suam substantiam; res dicitur aequalis et similis alteri secundum quantitatem et qualitatem. Atqui id per quod refertur, constituit relationem. Ergo relatio non est realiter distincta a substantia, quantitate, et qualitate, a quibus causatur.

Resp. Dist. mai. Effectus refertur ad causam per suam substantiam, et res dicitur alteri aequalis et similis per quantitatem et qualitatem causaliter, *Conc.* Formaliter, *Neg. Contradist. min. et Neg. cons.*

Explico. Solutio patet ex ipsis terminis distinctionis, cum in difficultate confundatur causa et fundamentum relationis cum ipsa for-

(1) *QQ. DD. De pot. q. 7, a. 9 ad 7.*

(2) *QQ. DD. De pot. q. 7, a. 8 ad 5.*

mali relatione. Filius quippe refertur ad patrem, et vicissim per suam substantiam tanquam per causam relationis, non vero tanquam per formalem relationem. Haec doctrina sic exposita fuit a S. Thoma: «Creatura refertur ad Deum secundum suam substantiam, sicut secundum causam relationis; secundum vero relationem ipsam formaliter. Sicut aliquid dicitur simile secundum qualitatem causaliter, secundum similitudinem formaliter» (1).

Quod autem aliqui subiungunt, nimirum ex proposita doctrina sequi processum in infinitum, cum et ipsa relatio deberet referri per aliam relationem, facile refellitur cum eodem Aquinate negando sequelam: relationes quippe cum sint essentialiter relationes, non referuntur nisi per seipsas, et e contra quae habent substantiam absolutam referri nequeunt, nisi per relationem ab ipsis distinctam (2).

Oppon. 6.º Si relatio est accidens realiter distinctum a fundamento, in eodem subiecto possent inveniri infinita accidentia relativa, cum idem corpus quantum, possit esse aequale infinitis corporibus. Atqui absurdum est in eodem subiecto posse inveniri infinita seu indeterminata accidentia. Ergo.

Resp. Dist. mai. Essent in eodem subiecto infinita seu indeterminata accidentia, si relatio haberet ex propria ratione quod sit ens naturae, **Conc.** Si relatio habet quod sit ens naturae a suo fundamento et causa, **Neg.** Ad rationem additam, **Dist.** Idem corpus quantum, potest esse aequale infinitis et indeterminatis corporibus per plures relationes, **Neg.** Per unicam relationem realem, multiplicatis secundum rationem respectibus ad plura seu ad infinita et indeterminata corpora, **Conc.** **Contra-dist. min. et Neg. cons.**

Explicio. Difficultas haec explicatu captuque sane difficilis propterea quod absconditam praedicamenti ad aliquid naturam et rationem propius attingit, passim versatur et acute enodatur a S. Thoma, praesertim occasione mysterii Incarnationis. Nos itaque tanti Doctoris ductu auspicioque quaestionem implicatam enodare quantum possibile est satagemus, et sic iterum in aperto ponetur, quam sint concordiae doctrinae summi Aquinatis illi philosophi, qui hanc difficultatem exaggerant, eaque tanquam argumento utuntur ad concludendum, relationem praedicamentalem non esse realiter distinctam a fundamento, propriamque sententiam imponere student Doctori Angelico.

Hoc ergo interest iuxta S. Thomam inter praedicamentum ad aliquid, et reliqua rerum genera, quae aliquid absoluti denotant, quod haec ex sua propria ratione et definitione aliquid ponant in rerum natura, ideoque non praedicantur nisi de ente reali; cum ex adverso esse ad aliquid ex propria sua ratione praescindat ab hoc quod aliquid

(1) QQ. DD. De pot. q. 7, a. 9 ad 4.

(2) Loc. cit. ad 2.

ponat vel non ponat in re. Quare repetendum est a fundamento et causa istius praedicamenti quod aliquid ponat vel non ponat in subiecto; et ideo si fundamentum et causa realiter illud causat, tunc habetur relatio realis; secus habetur solummodo respectus rationis. Iam vero si relatio est realis, idest realiter causata a fundamento, tunc relatio multiplicari nequit, nisi per multiplicationem fundamenti et causae; et consequenter si causa et fundamentum non est nisi unum, relatio secundum rem non erit nisi una, licet secundum rationem multiplicentur respectus ad diversos terminos. Nam unumquodque ab eodem habet esse et unitatem. Sic unum corpus per unam eandemque quantitatem causaliter relatum ad plura corpora aequalia non habet in se nisi unam relationem realem, et multiplices respectus rationis, secundum quod plura corpora referuntur ad ipsum. Sic magister unica relatione reali dicit ordinem ad diversos discipulos, quos eandem scientiam docet, et dominus ad diversos servos, et pater ad diversos filios, licet discipuli, servi, et filii multiplices relationes dicant ad magistrum, dominum, et patrem. Quod si magister diversas scientias doceret plures discipulos, vel pater esset pater tum generatione naturali tum adoptione, tunc in eodem subiecto esset multiplex relatio realis causata a multiplici fundamento.

Placet hanc doctrinam admodum salebrosam confirmare ipsis verbis S. Thomae, et in medium asserre duo S. Doctoris testimonia, quorum primum sic habet: «Relationes differunt in hoc ab aliis rerum generibus; quia ea quae sunt aliorum generum ex ipsa ratione sui generis habent, quod sint res naturae, sicut quantitates ex ratione quantitatis, et qualitates ex ratione qualitatis; sed relationes non habent quod sint res naturae ex ratione respectus ad alterum. Inveniuntur enim quidam respectus, qui non sunt reales, sed rationis tantum: sicut scibile refertur ad scientiam non aliqua reali relatione in scibili existente, sed potius quia scientia refertur ad ipsum. Sed relatio habet quod sit ens naturae ex sua causa per quam una res naturaliter ordinem habet ad aliam; qui quidem ordo naturalis et realis est ipsis ipsa relatio... Ex eodem autem habet aliquid quod sit ens et quod sit unum, et ideo contingit quod est una relatio realis tantum propter unitatem causae, sicut patet de aequalitate; propter unam enim quantitatem est in uno corpore, aequalitas tantum, quamvis sint respectus plures secundum quos diversis corporibus dicitur esse aequale. Si autem secundum omnes illos respectus multiplicarentur realiter relationes in uno corpore sequeretur quod in uno essent accidentia infinita vel indeterminata. Et similiter magister est una relatione magister omnium, quos idem docet, quamvis sint multi respectus» (1).

Verbis mox recitatis gemina sunt haec alia eiusdem S. Doctoris

(1) Quodlib. 1, a. 2; cf. etiam Quodlib. 9, a. 4.

verba, quae rem ulterius illustrent: « Unitas relationis vel eius pluralitas non attenditur secundum terminos, sed secundum causam vel subiectum. Si enim secundum terminos attenderetur, oporteret quod quilibet homo in se duas filiationes haberet, unam qua referretur ad patrem, et aliam qua referretur ad matrem. Sed recte consideranti apparet, eadem relatione referri unumquemque ad suum patrem et ad suam matrem propter unitatem causae; eadem enim nativitate homo nascitur ex patre et ex matre, unde eadem relatione ad utrumque refertur. Et eadem ratio est de magistro qui docet multos discipulos eandem scientiam, et de domino qui gubernat diversos subiectos eadem potestate. Si vero sint causae diversae specie differentes, ex consequenti videntur etiam relationes specie differre. Unde nihil prohibet, plures tales rationes eidem inesse: sicut si aliquis est aliquorum magister in grammatica, et aliorum in logica, alia est ratio magisterii utriusque; et ideo rationibus diversis unus et idem homo potest esse magister vel diversorum, vel eorumdem secundum diversas doctrinas. Contingit autem quandoque quod aliquis habet relationem ad plures secundum diversas causas eiusdem tamen speciei; sicut cum aliquis est pater diversorum filiorum secundum diversos generationis actus: unde paternitas non potest specie differre, cum actus generationum sint iidem specie. Et quia plures formae eiusdem speciei non possunt simul inesse eidem subiecto, non est possibile quod sint plures paternitates in eo, qui est pater plurium filiorum generatione naturali: secus autem esset, si esset pater unius generatione naturali, et alterius per adoptionem » (1).

Oppon. 7.º Si relatio esset accidens realiter distinctum a suo fundamento, deberet cum subiecto compositionem facere, quia accidens esse est inesse. Atqui relatio non facit compositionem cum subiecto. Ergo.

Resp. Dist. mai. Deberet componere cum subiecto propter esse accidentale, *Conc.* Propter propriam rationem sui generis, idest praedicamenti ad aliquid, *Neg.* *Contradist. min.* et *Neg. cons.*

Explico. In novem praedicamentis accidentium duo diligenter distinguenda sunt; nimirum communis ratio accidentis, et propria ratio seu definitio alicuius generis determinati. Iam vero relatio eo quod est accidens, facit compositionem cum subiecto, quia esse accidentis est inesse subiecto; minime vero componit cum subiecto secundum quod est tale accidens, nempe relatio, quia secundum quod est tale accidens, non significat aliquid ut in subiecto manens, quemadmodum notat Boetius (lib. de *Trinit.* cap. 6) sed solum significat aliquid ut in transitu quodam ad aliud, et ideo dicitur significare ad aliquid, cum significet accidens inhaerens substantiae in respectu ad alterum. Hoc autem minime accipiendum est, perinde ac relatio componeret et

(1) 3 p. q. 35, a. 5.

non componeret cum subiecto, quod esset dictu absurdum; sed solum quatenus relatio componit cum subiecto non quia est relatio realis, sed quia est relatio accidentalis, ideoque compositio non eruitur ex propria ratione relationis realis: et consequenter non repugnat proprie dari relationem realem subsistentem, uti in Trinitate contingit. Cum contra cetera accidentia, e. g. quantitas et qualitas, non solum dicant compositionem cum subiecto eo quod sunt accidentia, sed etiam secundum determinatam rationem proprii generis, quia propria eorum ratio denotat aliquid quiescens in subiecto. Et haec est ratio, cur iuxta doctrinam S. Augustini cetera praedicamenta, excepta substantia et relatione, transferri nequeant ad Deum.

Audiamus Aquinatem nostrum: « Inter novem genera quae continentur sub accidente quaedam significantur secundum rationem accidentis; ratio enim accidentis est inesse; et ideo illa dico significari per modum accidentis quae significantur ut inhaerentia alteri, sicut quantitas et qualitas; quantitas enim significatur ut alicuius in quo est, et similiter qualitas. Ad aliquid autem non significatur secundum rationem accidentis; non enim significatur ut aliquid eius in quo est, sed ut ad id quod extra est... Unde quidam attendentes modum significandi in relativis, dixerunt ea non esse inhaerentia substantiis, scilicet quasi eis assistentia, quia significantur ut quoddam medium inter substantiam, quae refertur, et id ad quod refertur; et ex hoc sequebatur quod in rebus creatis relationes non sunt accidentia, quia accidentis esse est inesse... Sed ad hanc opinionem sequitur quod relatio non sit res aliqua, sed solum secundum rationem: omnis enim res vel est substantia vel accidens... Unde dicendum est quod nihil prohibet, aliquid esse inhaerens, quod tamen non significatur ut inhaerens; sicut etiam actio non significatur ut in agente, sed ut ab agente, et tamen constat actionem esse in agente. Et similiter licet ad aliquid non significatur ut inhaerens, tamen oportet ut sit inhaerens. Et hoc quando relatio est res aliqua; quando vero est secundum rationem tantum, tunc non est inhaerens » (1).

Oppon. 8.º Deus potest separare supernaturaliter accidens a subiecto. Iam vero relatio non potest a Deo separari a suo subiecto, e. g. relatio dependentiae creaturae a Deo vel aequalitatis inter duo habentia eandem quantitatem. Ergo relatio non est accidens distinctum a suo fundamento.

Resp. Dist. mai. Deus potest per miraculum separare quaedam accidentia a subiecto, *Conc.* Omnia accidentia, *Neg.* et *Conc. min. Neg. cons.* Solutio patet ex superius explicatis de separabilitate accidentis a substantia.

(1) QQ. DD. De pot. q. 8, a. 2; cf. etiam 1 Sent. Dist. 8, q. 4, a. 3.